

ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ (КРИМІНАЛЬНА Й АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ)

USING FORGERY DOCUMENTS DURING CROSSING UKRAINIAN STATE BORDER (CRIMINAL & ADMINISTRATIVE LIABILITY)

Юрій Курилюк¹, Олександр Фесенко², Андрій Курилюк³

Національна академія управління

(вул. Ушинського, 15, м. Київ, Україна, 03151)

Yurii Kuryliuk, Oleksandr Fesenko, Andrii Kuryliuk

National Academy of Management

(15, Ushynskogo, Kyiv, Ukraine, 03151)

Отримано: 02.09.2025. Затверджено: 19.10.2025

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто теоретичні й практичні засади кримінальної та адміністративної відповідальності за використання підроблених документів під час перетинання державного кордону України, розкрито зміст і сутність цього правопорушення. Визначено, що використання підробленого документа є найбільш поширеним способом вчинення незаконного перетинання державного кордону України в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон. Установлено, що це діяння становить собою свідоме пред'явлення особою (громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства)

¹ доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік НАН вищої освіти України; orcid 0000-0002-4035-4431; e-mail: kuryluk.yuri@gmail.com

² доктор юридичних наук, доцент; orcid 0000-0003-3226-3991; e-mail: oleksandr.fesenko@vislegis.kiev.ua

³ здобувач вищої освіти; orcid 0009-0002-0495-6731; e-mail: tryvould@gmail.com

уповноважений службовій особі Державної прикордонної служби України в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон повністю або частково підробленого паспортного чи іншого визначеного законодавством документа, визнаного Україною, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з України, з метою отримання дозволу на перетинання державного кордону України. Правопорядок у прикордонній сфері тісно пов'язаний з використанням підроблених документів, під «прикриттям» яких вчиняється безліч інших протиправних діянь (нелегальна міграція, у тому числі торгівля людьми, контрабанда товарів, розповсюдження тероризму, незаконне переміщення наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, а також легалізація на території України різних кримінальних елементів тощо). Значна частка таких підробок виявляється прикордонниками саме під час їх використання під час перетинання державного кордону України.

Ключові слова: кримінальна відповідальність; адміністративна відповідальність; кваліфікація правопорушень; підроблення документів; використання підроблених документів; державний кордон; прикордонний контроль.

ABSTRACT

The article examines the theoretical and practical foundations of criminal and administrative liability for the use of forged documents when crossing the state border of Ukraine, and reveals the content and essence of this offence. It is determined that the use of forged documents is the most common method of illegally crossing the state border of Ukraine at border crossing points (control points) across the state border. It is established that this act constitutes the deliberate presentation by a person (a citizen of Ukraine, a foreigner or a stateless person) to an authorised official of the State Border Service of Ukraine at a border crossing point (control point) across the state border, a passport or other document specified by law, recognised by Ukraine, which confirms citizenship, certifies the identity of the presenter, and also gives the right to enter or leave Ukraine, with the aim of obtaining permission to cross the state border of Ukraine. Law and order in the border area is closely linked to the use of forged documents, under the 'cover' of which many other illegal activities are committed (illegal migration, including human trafficking, smuggling of goods, spread of terrorism, illegal movement of drugs, weapons, ammunition, as well as legalisation of various criminal elements on the territory of Ukraine, etc.). A significant proportion of such forgeries are detected by border guards precisely when they are used to cross the state border of Ukraine.

Key words: criminal liability; administrative liability; classification of offences; document forgery; use of forged documents; state border; border control.

I. ВСТУП

Важливою складовою зміцнення суверенітету української держави є забезпечення недоторканності її кордону, створення надійної системи захисту прикордонної безпеки на рубежах нашої країни. Кордон є першоосновою правопорядку будь-якої держави, адже без існування чітко окреслених і нормативно врегульованих меж свого суверенітету держава, як основний суб'єкт забезпечення правопо-

рядку, не спроможна визначити територію, де діятимуть установлені нею правові норми й уповноважені органи охорони правопорядку¹.

Значна частина протиправної діяльності у прикордонні пов'язана також із використанням особами, які перетинають державний кордон України, підроблених (повністю або частково) паспортних документів, сфальсифікованих візових етикеток або дозволів на постійне (тимчасове) проживання в Україні, а інших документів, включаючи печатки й штампи про фіктивне перетинання державного кордону чи про реєстрацію іноземця на території України.

Захист адміністративних документів є дуже важливим для Європейського Союзу. Він концентрується на чотирьох свободах, а саме вільному русі товарів, капіталу, послуг та громадян. Для забезпечення захисту документів, що стосуються зазначених свобод необхідно було запровадити відповідне законодавство, систему органів та повсякденну підтримку. Це непросте завдання, оскільки це стосується 27 країн — членів Європейського Союзу, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії, Швейцарії та Великобританії (після виходу з ЄС). Крім того, ЄС приваблює багатьох людей з третіх країн — бізнесменів, мігрантів, біженців, мандрівників та звичайних відвідувачів. Це означає, що мільйони людей перетинають зовнішні кордони та ще більше подорожують всередині ЄС та використовують мільйони документів, виданих багатьма уповноваженими органами влади з усіх країн світу та міжнародних установ².

За таких умов, як справедливо відзначив М. І. Фіалка, «використання підроблених документів нерідко служить способом вчинення або засобом укриття інших, більш небезпечних злочинів»³. Правопорядок у прикордонній сфері тісно пов'язаний з використанням підроблених документів, під «прикриттям» яких вчиняється безліч інших протиправних діянь (нелегальна міграція, у тому числі торгівля людьми, контрабанда товарів, розповсюдження тероризму, незаконне перемі-

¹ Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». С. 5.

² Черней В. В., Рувін О. Г., Кримчук С. Г. (ред.) (2021). Виявлення ознак підробки документів під час їх перевірки працівниками Національної поліції України : практ. посіб. Київ: НАВС. С. 10.

³ Фіалка М. І. (2010). Кримінально-правова охорона документообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / КПУ. Запоріжжя. С. 10.

щення наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, а також легалізація на території України різних кримінальних елементів тощо). Значна частка таких підробок виявляється прикордонниками саме під час їх використання під час перетинання державного кордону України.

Особливості кримінальної відповідальності за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут та використання підроблених документів досліджувались такими вченими-юристами, як: П. Андрушко, О. Гриньків, Л. Дорош, О. Дудоров, М. Панов, Б. Пінхасов, В. Постніков, С. Тучков, Н. Тімошенко, М. Фіалка, М. Хавронюк та ін. Крім того, питання використання підроблених документів під час перетинання державного кордону мали певне опрацювання в працях О. Андрушка, О. Бантишева, А. Горяїнова, В. Лебедєва, О. Онисько, Т. Орешкіної, Л. Серватюк, В. Сича та деяких ін.

Однак, не зважаючи на значну актуальність цієї проблеми, повсякчасне та постійне використання як іноземцями, так і громадянами України підроблених документів для безперешкодного потрапляння на території інших держав, досі не сформовано комплексного та належно обґрунтованого наукового підґрунтя у цій сфері, не здійснено спеціальних наукових напрацювань щодо характеристики кримінально-правового діяння — «використання завідомо підробленого документу під час перетинання державного кордону України».

Багато положень, опублікованих наукових та учбових праць з цієї проблематики, мають локальний характер і засновані здебільшого на нормах нині не чинних законодавчих положень і не враховують інших суттєвих законодавчих новацій і сучасної суспільно-політичної обстановки.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою та завданням наукового дослідження є теоретичне визначення кримінально-правового поняття кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 358 КК України, з позиції його вчинення під час перетинання державного кордону, а також намітити шляхи подальшого теоретичного й практичного удосконалення правозастосовної діяльності у цій сфері.

У процесі дослідження застосовувались загальнонаукові *методи пізнання*, як-от: критичний аналіз наукової літератури (для вивчення теоретичних засад використання підроблених документів), метод

синтезу (щоб отримати цілісну картину порушеної проблеми в державі), метод наукового абстрагування (для формулювання висновків).

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Охорона державного кордону вважається невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення як національної, так і міжнародної безпеки, що полягає у скоординованій діяльності уповноважених правоохоронних органів і військових формувань, порядок діяльності й організації яких визначаються національним законодавством відповідної держави.

Відомо, що незаконне перетинання державного кордону України здійснюється різними способами. Так, О. Ф. Бантишев, А. М. Ухаль, С. Л. Фальченко виділили такі:

- без встановлених документів;
- за підробленими документами;
- за документами інших осіб;
- за документами, які містять недостовірні відомості про особу;
- без будь-яких документів;
- з відповідними документами, але без дозволу Державної прикордонної служби України¹.

Кодексом України про адміністративні правопорушення у статті 204¹ також визначається низка способів вчинення незаконного перетинання державного кордону України, серед яких визначені: «використання підробленого документу», «використання документів, що містять недостовірні відомості про особу»².

Проведеними науковими дослідженнями³ визначається, що найбільш поширеним способом незаконного перетинання державного кор-

¹ Бантишев О. Ф., Ухаль А. М., Фальченко С. Л. (2007). Адміністративна відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України : навч. посіб. Ужгород: Ужгородська міська друкарня. 241 с.

² Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

³ Гриньків О. О. (2020). Використання підроблених документів на державному кордоні України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1. С. 255–261. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.44>; Курилюк Ю. Б. (2012). Використання завідомо підробленого документу під час перетинання державного кордону. *Юридична наука*. № 1. С. 124–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_1_15; Харченко І. Є. (2024). Система кримінальних правопорушень, що пов'язані з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою. *Науковий вісник Ужгородського націо-*

дону в пунктах пропуску через державний кордон є його перетинання з використанням підроблених документів. Саме в цьому проявляється дія як обов'язкова характеризуюча ознака об'єктивної сторони досліджуваного правопорушення.

В юридичній науці поняття «використання підробленого документа» визначено як подання на підприємства, в установи, організації незалежно від їх форми власності для придбання прав чи звільнення від обов'язків, а також надання підробленого посвідчення або документу службовій чи приватній особі з тією ж метою¹.

Використання завідомо підробленого документа може бути вчинене одним із двох способів: пред'явлення та подання документа. При пред'явленні документа суб'єкт, видаючи підробку за справжній документ, знайомить з його змістом інших осіб, при цьому підроблений документ залишається у володінні винного. Подання документа також передбачає, що певне коло осіб ознайомлюється із змістом підробленого документу, але підробка не залишається у винного, а передається уповноваженим особам для посвідчення тих чи інших фактів².

Відповідно до статті 6 Закону України «Про прикордонний контроль» перетинання особами державного кордону здійснюється лише за умови проходження прикордонного контролю. Початком здійснення прикордонного контролю особи є момент подання особою паспортного, інших визначених законодавством документів для перевірки уповноважених службовій особі Державної прикордонної служби України³.

Паспортним документом згідно вказаного закону визнається виданий уповноваженими державними органами України чи інших держав або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, дає право на в'їзд або виїзд з держави і визнаний Україною (п. 12 ст. 1)⁴.

нального університету. Серія: Право. Т. 3, № 85. С. 343. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53>

¹ Потебенко М. О., Гончаренко В. Г. (ред.) (2001). Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. К.: Форум. С. 717.

² Мельник М. І., Хавронюк М. І. (ред.) (2012). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., перероб. і доп. К.: Юридична думка. С. 1024–1025.

³ Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>

⁴ Там само.

Науковцями відмічається доволі розгалужена класифікація документів. До прикладу, В. Ю. Шепітько поділяє документи: за юридичною природою — на справжні та підроблені, а за джерелом їх походження — на офіційні (посвідчення особи, паспорт, довідка) та неофіційні (записна книжка, лист тощо). При цьому підробки дослідних розподіляє на два типи — інтелектуальну та матеріальну. Перша полягає у складанні та видачі правильного за формою та виготовленям документа, але такий документ містить свідомо неправдиві відомості. Матеріальна ж підробка передбачає зміну змісту документа через внесення до нього неправдивих відомостей або шляхом повного виготовлення підробленого документа¹.

Науковці мають різноманітні підходи до визначення виду підроблення документа. Так, Л. В. Дорош відзначала, що під підробленням посвідчень або інших документів варто вважати:

- а) повне виготовлення фальшивого документа, схожого на справжній;
- б) зміна змісту або характеру документа шляхом механічних маніпуляцій;
- в) внесення у справжній з точки зору форми документ неправдивих відомостей;
- г) підроблення відбитків штампа, печатки як необхідного реквізиту документа².

С. І. Селецький під підробленням документа розуміє «виготовлення фальшивого посвідчення або іншого документа; внесення в справжнє посвідчення (документ) неправдивих відомостей; внесення змін у текст посвідчення»³.

За своїм змістом внесення до дійсного паспортного документа фіктивних (неправдивих) відомостей, печаток або штампів охоплює собою діяння щодо внесення змін до тексту відповідного документа, саме тому точки зору наведених дослідників, за своїм змістом є доволі

¹ Шепітько В. Ю. (ред.) (2004). Криміналістика : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре. 728 с.

² Сташис В. В., Тацій В. І. (ред.) (2010). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Х.: Право. 608 с.

³ Селецький С. І. (2012). Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Київ : ЦУЛ. С. 305.

схожими і дають змогу дійти до висновку про наявність таких двох форм підроблень документа:

- підробка *повна*, за допомогою якої наслідуються базові реквізити (елементи) справжнього (дійсного) паспортного документа;
- підробка *часткова*, що полягає у внесенні певних незначних змін у реквізити справжнього (дійсного) паспортного документа.

З приводу інших документів, визначених українським законодавством, для перетинання державного кордону України, то варто застосовувати низку інших законодавчих актів, які визначають відповідний перелік документів необхідних для перетинання державного кордону нашої держави.

Так, відповідно до Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» документами, що дають право на виїзд з України, є паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний паспорт України, службовий паспорт України, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу. Це не вичерпний перелік документів, оскільки у передбачених міжнародними договорами України випадках замість документів для виїзду з України і в'їзду в Україну можуть використовуватися інші документи¹.

Зокрема, крім зазначених документів, Правилах перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57², визначено ще один документ — проїзний документ дитини (чинний протягом строку, на який він виданий), в умовах воєнного стану таке право надається за наявності свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Державна прикордонна служба України дозволить перетинання державного кордону³.

Також, іншою Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150, деякі іноземці та особи без громадянства можуть

¹ Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21.01.1994 № 3957-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>

² Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/57-95-p>

³ Кушнір І., Воробець Г., Гончаренко З. (2023). Актуальні питання забезпечення виїзду дітей за кордон в умовах воєнного стану з метою забезпечення інтересів дитини. *Закон і кордон*. Т. 2, № 2. С. 84. URL: https://doi.org/10.32453/law_border.v2i2.1538

здійснити в'їзд в Україну та виїзд з України не тільки за паспортним документом, а й за наявності відповідної візи¹.

Тільки у період до початку широкомасштабного воєнного вторгнення з 2014 р. уповноваженими особами Державної прикордонної служби України виявлено на державному кордоні понад 5 тис. осіб, які намагалися пройти прикордонний контроль з використанням саме таких документів, з них:

- загальногромадянські (внутрішні) паспорти, у тому числі в формі пластикової картки — понад 2,4 тис.;
- закордонні паспорти — майже 1,5 тис.;
- паспорти моряків — 273;
- службові та дипломатичні паспорти — 26;
- підроблені візові етикетки — 60;
- підроблені посвідки на постійне (тимчасове) проживання — 62;
- свідоцтва про народження — 59;
- нотаріально засвідчені дозволи батьків на виїзд дитини — 49;
- інші підроблені документи — 56.

Проте варто відзначити поступове зростання кількості виявлених прикордонниками підробок, оскільки якщо у 2014 році їх виявлено майже 300, то вже у 2019 році — понад 1,4 тис. Більш того, за неповний рік дії воєнного стану в Україні за 2022 р. у пунктах пропуску через державний кордон прикордонниками виявлено майже 3,8 тисячі підроблених документів².

Підтверджують збільшувану динаміку й експерти Головного експертно-криміналістичного центру Держприкордонслужби, зазначаючи, що сучасний аналіз судово-експертного забезпечення діяльності Держприкордонслужби свідчить про стійку тенденцію до збільшення фактів виявлення підробок паспортних та інших документів, у тому числі громадян країн — членів ЄС. Тільки протягом 2016 року експертами-прикордонниками було проведено 343 (у 2015 р. — 196) судо-

¹ Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-п#Text>

² Міністерство внутрішніх справ України (2023). Майже 3,8 тисячі підроблених документів з початку воєнного стану прикордонники виявили в пунктах пропуску. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/maize-38-tisiaci-pidroblenix-dokumentiv-z-pocatku-vojenного-stanu-prikordonniki-viiavili-v-punktax-propusku>

вих експертиз та експертних досліджень різних документів, з яких: 315 експертиз за постановами слідчих органів досудового розслідування та 28 — на запити органів охорони державного кордону. Досліджено понад 1200 об'єктів, за результатами чого встановлено підробку 43 бланків паспортних документів 18 країн світу та понад 800 службових відміток, печаток і штампів органів та підрозділів прикордонного відомства України, а також 42 інших відбитків печаток і штампів, у тому числі штампів територіальних органів Державної міграційної служби та консульських установ України за кордоном¹. Не дивлячись на запроваджений в Україні воєнний стан і спрощення процедур виїзду за кордон громадян (можливість виїжджати навіть за паспортом в системі «Дія») кількість проведених експертиз (досліджень) упродовж 2023–2024 рр. становила 440, в ході яких досліджено майже 1,9 тис. об'єктів².

Під час визначення місця вчинення розглядуваного діяння варто мати на увазі, що законом чітко регламентована вимога щодо здійснення прикордонного контролю і пропуску через державний кордон осіб виключно в пунктах пропуску чи пунктах контролю через державний кордон України. Хоча законодавством передбачаються деякі винятки, у разі виникнення яких вказані дії можуть здійснюватись поза пунктами пропуску або на території сусідніх держав, проте вони є виключними та передбачені частиною третьою статті 5 і статті 26 Закону України «Про прикордонний контроль»³.

Час вчинення правопорушення є ознакою, яка не завжди зазначається законодавцем у правовій нормі, що стосується й відповідальності за використання підробленого документа, оскільки диспозиція досліджуваної норми не передбачає обов'язкової ознаки щодо часу вчинення правопорушення. Проте, ми підтримуємо позицію О. І. Остапенка, який

¹ Чередніченко Д. К., Ананьїн О. В. (2017). Способи підробки сучасних паспортних документів країн ЄС та ознаки їх виявлення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. С. 221–226.

² Держприкордонслужба (2024). Види експертиз та результати їх проведення. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/vidi-ekspertiz-ta-rezultati-yih-provedennya>

³ Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>

зазначає, що значення часу необхідно враховувати у характеристиці конкретного правопорушення, у видовому і родовому його аналізі¹.

Структура дослідженого масиву фактів використання під час перетинання державного кордону України різних видів підробок свідчить, що більшість таких діянь (52,91%) вчиняються в літній час і так званий «бархатний сезон» — з червня по жовтень — той час, коли громадяни більш активно виїжджають за кордон на відпочинок. Відповідно, найменш активними щодо використання на кордоні підробок є січень (4,93%) та квітень (4,82%) — коли в Україні відзначають найбільші православні свята (Різдво Христове і Великдень), під час яких громадяни переважно залишаються вдома, у колі близьких і рідних².

Здебільшого такі підробки використовують у літній час і так званий «оксамитовий сезон» — з червня до жовтня — тоді, коли громадяни більш активно виїжджають за кордон на відпочинок (52,91%), у період з понеділка до четверга (63,50%), з 8 до 14 години (55,41%). Загалом більшість використань завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України вчиняється громадянами України (68,97%), а також громадянами пострадянського простору (13,73%), чоловіками (57,79%), віком від 25 до 34 років (39,0%) та від 45 до 54 років (36,44%), який не перебуває у шлюбі (84,66%) та офіційно не працевлаштований (76,52%)³.

Зазначені дані певним чином корелюються з даними М. І. Фіалки, який встановив, що серед засуджених за підроблення документів, їх збут і використання 64,4% — чоловіки та 35,6% — жінки⁴, а також даними С. В. Безпалька про те, що найбільш схильними до підроблення документів, їх збуту та використання є особи зрілого та стар-

¹ Остапенко О. І. (1995). Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія. Львів: ЛІВС при УАВС. 312 с.

² Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». С. 5.

³ Курилюк Ю. Б. (2020). Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.08 / КПУ, Запоріжжя. С. 18.

⁴ Фіалка М. І. (2010). Кримінально-правова охорона документообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / КПУ, Запоріжжя. С. 97.

шого віку, тобто вже після 30 років, на цю категорію припадає більше 80% від загальної кількості вивчених осіб¹.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що *використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України* є свідоме пред'явлення особою (громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства) уповноваженій службовій особі Державної прикордонної служби України в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон повністю або частково підробленого паспортного чи іншого, визначеного законодавством і визнаного Україною, документа, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з України, з метою отримання дозволу на перетинання державного кордону України².

Проте чи передбачена за таке діяння кримінальна відповідальність чи адміністративна?

Справа в тому, що 29 квітня 2018 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прикордонної безпеки держави», яким, зокрема, диспозицію статті 204¹ КУпАП (незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України) доповнено як спосіб вчинення цього правопорушення «з використанням підробленого документа»³.

У цьому випадку виникає питання про те, чи підлягає тепер кримінальній відповідальності, передбаченій частиною четвертою статті 358 КК України (використання завідомо підробленого документа) особа, яка використала підроблений документ під час перетинання державного кордону України? До ухвалення зазначеного Закону під час перетинання державного кордону України з використанням завідомо підробленого документа виникала, як її називає М. І. Хавронюк, іде-

¹ Безпалько С. В. (2011). Кримінологічна характеристика осіб та угруповань, які займаються підробленням документів, їх збутом та використанням. *Правова інформатика*. № 3–4(31). С. 57.

² Курилюк Ю. Б. (2012). Використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону. *Юридична наука*. № 1. С. 127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_1_15

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прикордонної безпеки держави : Закон України від 27.02.2018 № 2293-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2293-19#Text>

альна сукупність правопорушень, одне з яких є злочином¹, а саме: дії особи щодо незаконного перетинання державного кордону України кваліфікуються за статтею 204¹ КУпАП, а використання завідомо підробленого документа — за частиною четвертою статті 358 КК України. Проте, тепер кваліфікація зазначеного діяння є доволі неоднозначною.

Дуже часто, як справедливо відзначає Д. М. Лук'янець, зовні однакові діяння залежно від ступеня їх суспільної небезпеки можуть бути підставами як адміністративної, так і кримінальної відповідальності². Така ситуація, яку М. І. Хавронюк назвав недоцільною і колізійною³, свого часу, мала місце за одночасного існування ідентичних за своїм змістом положень статті 331 КК України та статті 204¹ КУпАП, що передбачали як кримінальну, так й адміністративну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону України. Зрештою, через декілька років така колізія законодавцем була усунута та стаття 331 з КК України була виключена.

В юридичній літературі мають місце декілька підходів у частині розв'язання колізій між нормами адміністративного й кримінального права. Більшість вчених дотримується позиції, відповідно до якої кримінальна відповідальність має пріоритет перед адміністративною відповідальністю, оскільки частиною другою статті 9 КУпАП встановлено, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не зумовлюють відповідно до закону кримінальної відповідальності⁴, а закон про кримінальну відповідальність охороняє найбільш важливі суспільні відносини, що існують у суспільстві та врегульовані іншими галузями законодавства⁵.

¹ Хавронюк М. І. (2004). Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Істина. С. 19.

² Авер'янов В. Б. (ред.) (2004). Адміністративне право України. Академічний курс : підручник (у 2 т.). Т. 1: Загальна частина. К.: Юридична думка. С. 137.

³ Хавронюк М. І. Зазначена праця. С. 9.

⁴ Самбор М. А. (2014). Особливості організації провадження за фактами вчинення адміністративних правопорушень з метою виключення подій, що тягнуть відповідно до закону кримінальну відповідальність. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 1. С. 61.

⁵ Бесчастний В. М., Джужа О. М. (ред.) (2018). Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. К.: ВД «Дакор». С. 28.

Інша ж група дослідників, до якої відносить себе автор цієї роботи, вважає, що в разі наявності колізії особа, що застосовує закон, не повинна керуватись нормами та положеннями, які містяться у статтях КК України, на підставі принципу гуманізації відповідальності та конституційного принципу, що всі сумніви та суперечності законодавства враховуються на користь винної особи¹. Стратегічним напрямом еволюції органів правопорядку має бути перехід від реактивного способу впливу на злочинність і ствердження концепції проактивної діяльності, що передбачатиме відхід від репресивної (інтервенційної) державної політики у правоохоронній сфері².

Загалом, питання гуманізації відповідальності для вітчизняного законодавства і юриспруденції не нове, є необхідною для переводу кримінальної відповідальності у площину адміністративної. Метою гуманізації відповідальності є:

- уникнення невинуватено тривалого і складного кримінального судочинства, що забирає надто багато часу та суттєво віддаляє покарання від моменту вчинення протиправного діяння;
- забезпечення невідворотності настання відповідальності;
- уникнення безкарності за вчинене протиправне діяння;
- зменшення загальної чисельності засуджених і, відповідно, значних витрат на їх утримання;
- уникнення зайвого застосування найсуворішого виду відповідальності та морально-психологічного травмування, за умов коли існує можливість обмежитися більш м'якими заходами впливу;
- застосування заходів економічного впливу щодо правопорушників;
- більш оперативний і фаховий розгляд справ³.

Ми підтримуємо тих науковців, на переконання яких, якщо особа здатна виправитися без застосування покарання, а за допомогою

¹ Кузніченко С. О. (2010). Проблеми співвідношення норм адміністративно-деліктного та кримінального права. *Форум права*. № 4. С. 539.

² Проневич О. С. (2011). Проактивна діяльність поліції (міліції) як складова сучасної парадигми охорони правопорядку. *Форум права*. № 3. С. 639.

³ Шамрай В. О., Демський Е. Ф., Тітов М. М. (2014). Гуманізація юридичної відповідальності та її механізми і наслідки. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: право та державне управління*. № 3-4(14). С. 62.

інших форм впливу, то саме такі заходи й слід застосовувати¹, адже гуманність у правовому регулюванні має гармонійно поєднуватися не тільки навколо суспільства, окремої групи, службових осіб, правоохоронних органів чи потерпілого, але й щодо осіб, які вчинили протиправне діяння².

Хоча, санкція частини четвертої статті 358 КК України передбачає покарання у виді штрафу до 850 грн, а санкція статті 204¹ КУпАП передбачає значно більший штраф — від 3400 до 8500 грн, а ще й адміністративний арешт до 15 діб. Проте варто мати на увазі те, що на відміну від кримінальної відповідальності, притягнення до адміністративної відповідальності та накладення адміністративного стягнення не спричиняє для правопорушника судимості³, що несе собою більш суттєві та відчутні для особи наслідки, оскільки соціально-психологічний регуляторний вплив, який здійснюється кримінальним законом, є набагато сильнішим за вплив, що здійснюється з боку інших галузей права⁴. Як справедливо відзначив В. В. Голіна, «наявність конкретної судимості є не тільки біографічною компрометуючою особою «плямою» у повсякденному розумінні, а й тягне для неї у зазначених законом випадках обмеження її конституційних, загальносоціальних прав і свобод та несприятливі кримінально-правові наслідки»⁵.

Загально відомо, що межі дії адміністративного та кримінального права, визначаються характером і спрямованістю заборон, встановлених їх нормами⁶. Науковцями досить часто як приклад для більш легкого сприйняття одночасного існування діянь, за вчинення яких

¹ Книженко О. О. (2013). Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : монографія. Харків: Акта. С. 134.

² Гришук В. К. (2009). Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права : навч. посіб. Л.: ЛьвДУВС. С. 100–103.

³ Розвадовський О. (2014). Адміністративна відповідальність у сфері охорони державної таємниці та службової інформації: особливості, сучасний стан і напрями удосконалення. *Слово Національної школи суддів України*. № 2(7). С. 85.

⁴ Абакумова Ю. В. (2014). Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2(44). С. 79.

⁵ Голіна В. В. (2013). Судимість у змісті кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1(1). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6119/1/Golina_252-257.pdf

⁶ Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Зуй В. В. (ред.) (2010). *Адміністративне право : підручник*. Харків: Право. С. 29.

за певних умов може наставати кримінальна й адміністративна відповідальність, наводиться «дрібне хуліганство» як адміністративний проступок і «хуліганство» як злочин.

У 1956 р., зазначають Т. О. Коломоєць і В. К. Колпаков, була встановлена адміністративна відповідальність за дрібне хуліганство. Навіть якщо хуліганські вчинки протягом року здійснювались однією й тією ж особою два, три і чотири рази, винний щоразу притягувався лише до адміністративній відповідальності. У 1960 р. за третє дрібне хуліганство, здійснене протягом року, була введена кримінальна відповідальність. 26 липня 1966 р. була встановлена кримінальна відповідальність за повторне дрібне хуліганство. У 1977 р. кримінальну відповідальність за дрібне хуліганство скасували¹. Аналіз кримінальних справ і справ про адміністративні проступки показує, що протягом чималого проміжку часу властивості дрібного хуліганства майже не зазнали змін, а от їх правова оцінка змінювалась суттєво².

Так само як співвідносяться між собою статті 173 КУпАП (дрібне хуліганство) і стаття 269 КК України (хуліганство), можуть кваліфікуватися діяння, передбачені статтею 204¹ КУпАП та частиною четвертою статті 358 КК України, щодо використання завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України. На наше переконання, після набрання чинності 29 квітня 2018 р., якими внесено вищезазначені доповнення до статті 204¹ КУпАП, особи, які використали підроблений документ під час перетинання державного кордону України, не підлягають тепер кримінальній відповідальності, що передбачена частиною четвертою статті 358 КК України (використання завідомо підробленого документа), а виключно адміністративній, яка передбачена статтею 204¹ КУпАП, за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України. Доповнивши диспозицію останньої словосполученням «з використанням підробленого документа», законодавець декриміналізував використання завідомо підробленого документа, якщо воно вчинене під час перетинання державного кордону України.

¹ Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. (2014). Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. лекція. К.: Ін Юре. С. 10.

² Колпаков В. К. (2008). Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. К.: Юрінком Інтер. С. 27–28.

Звісно, що цей приклад законодавчої новації одночасно продемонстрував і певну безсистемність і відсутність комплексного підходу щодо караності «використання підробок» проглядається у ще декількох прикладах, що виявляється прикордонниками під час перетинання особами державного кордону України.

Так, за наявності кримінальної відповідальності за використання підробленого документа (ч. 4 ст. 358 КК України) в КУпАП існує адміністративна відповідальність за використання підроблених проїзних квитків і знаків поштової оплати (стаття 135¹ КУпАП), експлуатація водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах, знищені або підроблені (стаття 121¹ КУпАП) тощо.

Наявність кримінальної відповідальності за використання завідомо підробленого документа із санкцією у 850 грн штрафу, вже не витримує жодної критики. Витрати на проведення досудового розслідування значно більші, а подальший результат не відіграє належного кримінально-правового впливу та перевиховання правопорушників. Сьогодні варто вести мову про декриміналізацію цього виду відповідальності з одночасним передбаченням адміністративної відповідальності за певні види адміністративних проступків, оскільки «заходи кримінальної відповідальності не завжди бувають ефективними»¹.

IV. ВИСНОВКИ

Правопорядок у прикордонній сфері тісно пов'язаний з використанням підроблених документів, під «прикриттям» яких вчиняється безліч інших протиправних діянь (нелегальна міграція, у тому числі торгівля людьми, контрабанда товарів, розповсюдження тероризму, незаконне переміщення наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, а також легалізація на території України різних кримінальних елементів тощо). Значна частка таких підробок виявляється прикордонниками саме під час їх використання під час перетинання державного кордону України.

¹ Крижановська В. А. (2016). Адміністративна відповідальність в адміністративному праві: сучасне розуміння, нові підходи : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / НУ «Львів. політех.», Львів. С. 48.

Перетинання державного кордону України з використанням підроблених документів є найбільш поширеним способом вчинення незаконного перетинання державного кордону України в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон. Під використанням завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України потрібно розуміти свідоме пред'явлення особою (громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства) уповноваженій службовій особі Державної прикордонної служби України в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон повністю або частково підробленого паспортного чи іншого визначеного законодавством документа, визнаного Україною, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, а також дає право на в'їзд або виїзд з України, з метою отримання дозволу на перетинання державного кордону України.

V. ЩОДО КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Автор Юрій Курилюк є головним редактором цього журналу, але він не брав участі в процесі рецензування та у прийнятті рішення щодо публікації цієї статті. Усі процедури були передані іншому члену редакційної колегії журналу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Абакумова Ю. В. (2014). Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 2(44). С. 74–82.
2. Авер'янов В. Б. (ред.) (2004). Адміністративне право України. Академічний курс : підручник (у 2 т.). Т. 1: Загальна частина. К.: Юридична думка. 596 с.
3. Бантишев О. Ф., Ухаль А. М., Фальченко С. Л. (2007). Адміністративна відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України : навч. посіб. Ужгород: Ужгородська міська друкарня. 241 с.
4. Безпалько С. В. (2011). Кримінологічна характеристика осіб та угруповань, які займаються підробленням документів, їх збутом та використанням. *Правова інформатика*. № 3–4(31). С. 56–65.
5. Бесчастний В. М., Джужа О. М. (ред.) (2018). Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. К.: ВД «Дакор». 386 с.
6. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Зуй В. В. (ред.) (2010). Адміністративне право : підручник. Харків: Право. 624 с.
7. Голіна В. В. (2013). Судимість у змісті кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1(1). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6119/1/Golina_252-257.pdf

8. Гриньків О. О. (2020). Використання підроблених документів на державному кордоні України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1. С. 255–261. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.44>
9. Гришук В. К. (2009). Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права : навч. посіб. Л.: ЛьвДУВС. 112 с.
10. Держприкордонслужба (2024). Види експертиз та результати їх проведення. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/vidi-ekspertiz-ta-rezultati-yih-provedennya>
11. Книженко О. О. (2013). Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : монографія. Харків: Акта. 384 с.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
13. Коломoeць Т. О., Колпаков В. К. (2014). Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України» : навч. лекція. К.: Ін Юре. 240 с.
14. Колпаков В. К. (2008). Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. К.: Юрінком Інтер. 256 с.
15. Крижановська В. А. (2016). Адміністративна відповідальність в адміністративному праві: сучасне розуміння, нові підходи : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / НУ «Львів. політех.», Львів. 258 с.
16. Кузнiченко С. О. (2010). Проблеми співвідношення норм адміністративно-деліктного та кримінального права. *Форум права*. № 4. С. 538–542.
17. Курилюк Ю. Б. (2020). Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07, 12.00.08 / КПУ, Запоріжжя. 36 с.
18. Курилюк Ю. Б. (2012). Використання завідомо підробленого документу під час перетинання державного кордону. *Юридична наука*. № 1. С. 124–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_1_15
19. Курилюк Ю.Б. (2020). Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика): монографія. К.: ВД «Дакор». 446 с.
20. Кушнір І., Воробець Г., Гончаренко З. (2023). Актуальні питання забезпечення виїзду дітей за кордон в умовах воєнного стану з метою забезпечення інтересів дитини. *Закон і кордон*. Т. 2, № 2. С. 78–92. URL: https://doi.org/10.32453/law_border.v2i2.1538
21. Мельник М. І., Хавронюк М. І. (ред.) (2012). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., перероб. і доп. К.: Юридична думка. 1316 с.
22. Міністерство внутрішніх справ України (2023). Майже 3,8 тисячі підроблених документів з початку воєнного стану прикордонники виявили в пунктах пропуску. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/maize-38-tisiaci-pidroblenix-dokumentiv-z-pochatku-voennogo-stanu-prikordonniki-viiavili-v-punktax-propusku>
23. Остапенко О. І. (1995). Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку : монографія. Львів: ЛІВС при УАВС. 312 с.
24. Потєбенько М. О., Гончаренко В. Г. (ред.) (2001). Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. К.: Форум. 942 с.
25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прикордонної безпеки держави : Закон України від 27.02.2018 № 2293-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2293-19#Text>
26. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-p#Text>

27. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/57-95-p>
28. Проневич О. С. (2011). Проактивна діяльність поліції (міліції) як складова сучасної парадигми охорони правопорядку. *Форум права*. № 3. С. 639–643.
29. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21.01.1994 № 3957-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>
30. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>
31. Розвадовський О. (2014). Адміністративна відповідальність у сфері охорони державної таємниці та службової інформації: особливості, сучасний стан і напрями удосконалення. *Слово Національної школи суддів України*. № 2(7). С. 82–91.
32. Самбор М. А. (2014). Особливості організації провадження за фактами вчинення адміністративних правопорушень з метою виключення подій, що тягнуть відповідно до закону кримінальну відповідальність. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 1. С. 59–65.
33. Селецький С. І. (2012). Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Київ : ЦУЛ. 330 с.
34. Сташис В. В., Тацій В. І. (ред.) (2010). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Х.: Право. 608 с.
35. Фіалка М. І. (2010). Кримінально-правова охорона документообігу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / КПУ. Запоріжжя. 20 с.
36. Хавронюк М. І. (2004). Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Істина. 504 с.
37. Харченко І. Є. (2024). Система кримінальних правопорушень, що пов'язані з перетинанням державного кордону України незаконним способом та/або зі злочинною метою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 3, № 85. С. 339–345. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53>
38. Чередніченко Д. К., Ананьїн О. В. (2017). Способи підробки сучасних паспортних документів країн ЄС та ознаки їх виявлення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 17. С. 221–226.
39. Черней В. В., Рувін О. Г., Кримчук С. Г. (ред.) (2021). Виявлення ознак підробки документів під час їх перевірки працівниками Національної поліції України : практ. посіб. Київ: НАВС. 124 с.
40. Шамрай В. О., Демський Е. Ф., Тітов М. М. (2014). Гуманізація юридичної відповідальності та її механізми і наслідки. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: право та державне управління*. № 3-4(14). С. 61–67.
41. Шепітько В. Ю. (ред.) (2004). Криміналістика : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре. 728 с.

REFERENCES

1. Abakumova Yu. V. (2014). Problemy kryminalizatsiyi ta dekriminalizatsiyi suspilno nebezpechnykh diyan v umovakh polityky u sferi humanizatsiyi kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy [Problems of criminalization and decriminalization of socially dangerous acts in the context of the policy in the sphere of humanization of criminal legislation of Ukraine]. *State and Regions. Series: Law*. No. 2(44). pp. 74–82. [in Ukrainian].

2. Averyanov V. B. (ed.) (2004). *Administrativne pravo Ukrainy. Akademichnyy kurs : pidruchnyk* [Administrative Law of Ukraine. Academic Course: Textbook] (2 vols.). Vol. 1: General Part. K.: Yurydychna Dumka. 596 p. [in Ukrainian].
3. Bantyshev O. F., Ukhal A. M., Falchenko S. L. (2007). *Administrativna vidpovidalnist za nezakonne peretynannya abo sprobu nezakonnoho peretynannya derzhavnoho kordonu Ukrainy* [Administrative responsibility for illegal crossing or attempted illegal crossing of the state border of Ukraine]. Uzhgorod: Uzhgorod City Printing House. 241 p. [in Ukrainian].
4. Bezpalko S. V. (2011). *Kryminolohichna kharakterystyka osib ta uhrupovan, yaki zaymayutsya pidroblenniam dokumentiv, yikh zbutom ta vykorystanniam* [Criminological characteristics of individuals and groups engaged in document forgery, their sale and use]. *Legal Informatics*. No. 3-4(31). pp. 56–65. [in Ukrainian].
5. Beschastny V. M., Dzhuzha O. M. (eds.) (2018). *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine: General Part]: Textbook. Kyiv: Dakor. 386 p. [in Ukrainian].
6. Bytyak Yu. P., Garashchuk V. M., Zuy V. V. (eds.) (2010). *Administrativne pravo* [Administrative law]: textbook. Kharkiv: Pravo. 624 p. [in Ukrainian].
7. Golina V. V. (2013). *Sudymist u zmisti kryminalnoyi vidpovidalnosti* [Criminal record in the content of criminal liability]. *Bulletin of Ukraine Criminal Law Association*. No. 1(1). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6119/1/Golina_252-257.pdf [in Ukrainian].
8. Hrynkiv O. O. (2020). *Vykorystannya pidroblenykh dokumentiv na derzhavnomu kordonu Ukrainy* [Use of forged documents at the state border of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. Vol. 1. pp. 255–261. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.44> [in Ukrainian].
9. Hryshchuk V. K. (2009). *Ponyattya, predmet, metody, zavdannya, funktsiyi, systema, dzherela ta pryntsyipy ukrayinskoho kryminalnoho prava* [Concept, subject, methods, tasks, functions, system, sources and principles of Ukrainian criminal law]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. 112 p. [in Ukrainian].
10. State Border Guard Service (2024). *Types of expertise and their results*. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/vidi-ekspertiz-ta-rezultati-yih-provedennya> [in Ukrainian].
11. Knyzhenko O. O. (2013). *Teoretychni zasady vstanovlennya sanktsiy u kryminalnomu pravi* [Theoretical principles of establishing sanctions in criminal law]: monograph. Kharkiv: Acta. 384 p. [in Ukrainian].
12. *Ukrainian Code of Administrative Offenses: Law of the Ukrainian SSR of December 7, 1984 No. 8073-X*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
13. Kolomoets T. O., Kolpakov V. K. (2014). *Vstup do navchalnoho kursu «Administrativne pravo Ukrainy»* [Introduction to the training course “Administrative Law of Ukraine”]: teaching lecture. Kyiv: In Yure. 240 p. [in Ukrainian].
14. Kolpakov V. K. (2008). *Administrativna vidpovidalnist (administrativno-deliktnе pravo)* [Administrative liability (administrative tort law)]: textbook. Kyiv: Yurinkom Inter. 256 p. [in Ukrainian].
15. Kryzhanovska V. A. (2016). *Administrativna vidpovidalnist v administrativnomu pravi: suchasne rozuminnya, novi pidkhody* [Administrative responsibility in administrative law: modern understanding, new approaches]: dissertation ... candidate of legal sciences: spec. 12.00.07 / National University «Lviv. Polytechnic», Lviv. 258 p. [in Ukrainian].
16. Kuznichenko S. O. (2010). *Problemy spivvidnoshennya norm administrativno-deliktnoho ta kryminalnoho prava* [Problems of the correlation of norms of administrative tort and criminal law]. *Forum of Law*. No. 4. pp. 538–542. [in Ukrainian].
17. Kurylyuk Yu. B. (2020). *Administrativno-pravovi ta kryminolohichni zasady zabezpechennya pravoporyadku v prykordonnii sferi Ukrainy* [Administrative-legal and criminological principles of ensuring law and order in the border area of Ukraine]: abstract of dissertation

- ... Dr. in Law: spec. 12.00.07, 12.00.08 / Classic Private University, Zaporizhzhia. 36 p. [in Ukrainian].
18. Kurylyuk Yu. B. (2012). Vykorystannya zavidomo pidroblenoho dokumentu pid chas peretynannya derzhavnoho kordonu [Use of knowingly forged document when crossing the State Border]. *Juridical science*. No. 1. pp. 124–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2012_1_15 [in Ukrainian].
 19. Kurylyuk Yu. B. (2020). Derzhavnyy kordon i pravoporyadok (zakonodavstvo, teoriya, praktyka) [State Border and Law and Order (Legislation, Theory, Practice)]: monograph. Kyiv: Dakor: 446 p. [in Ukrainian].
 20. Kushnir I., Vorobets G., Goncharenko Z. (2023). Aktualni pytannya zabezpechennya vyyizdu ditey za kordon v umovakh voyennoho stanu z metoyu zabezpechennya interesiv dytyny [Current issues of ensuring children's travel abroad under martial law in order to ensure the interests of the child]. *Law & Border*. Vol. 2, No. 2. pp. 78–92. URL: https://doi.org/10.32453/law_border.v2i2.1538 [in Ukrainian].
 21. Melnyk M. I., Khavronyuk M. I. (eds.) (2012). Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. 9th ed. Kyiv: Yurydychna dumka. 1316 p. [in Ukrainian].
 22. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2023). Almost 3.8 thousand forged documents have been discovered by border guards at checkpoints since the beginning of martial law. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/maize-38-tisiaci-pidroblenix-dokumentiv-z-pocatku-vojennoho-stanu-prikordonniki-viiavili-v-punktax-propusku> [in Ukrainian].
 23. Ostapenko O. I. (1995). Administratyvna deliktolohiya: sotsialno-pravovyy fenomen i problemy rozvytku [Administrative delinquency: socio-legal phenomenon and problems of development]: monograph. Lviv, 312 p. [in Ukrainian].
 24. Potebenko M. O., Goncharenko V. G. (eds.) (2001). Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrayiny. Osoblyva chastyna [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine. Special part]. Kyiv: Forum. 942 p. [in Ukrainian].
 25. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Ensuring State Border Security: Law of Ukraine No. 2293-VIII of February 27, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2293-19#Text> [in Ukrainian].
 26. On approval of the Procedure for extending the period of stay and extending or reducing the period of temporary stay of foreigners and stateless persons in Ukraine: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine No. 150 of February 15, 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-n#Text> [in Ukrainian].
 27. On approval of the Rules for crossing the state border by citizens of Ukraine: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine No. 57 of January 27, 1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/57-95-n> [in Ukrainian].
 28. Pronevych O. S. (2011). Proaktyvna diyalnist politsiyi (militsiyi) yak skladova suchasnoyi paradyhmy okhorony pravoporyadku [Proactive police activity as a component of the modern paradigm of law enforcement]. *Forum of Law*. No. 3. pp. 639–643. [in Ukrainian].
 29. On procedure for departure from Ukraine and entry into Ukraine of citizens of Ukraine: Law of Ukraine No. 3957-XII of January 21, 1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> [in Ukrainian].
 30. On border control: Law of Ukraine No. 1710-VI of November 5, 2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text> [in Ukrainian].
 31. Rozvadovskiy O. (2014). Administratyvna vidpovidalnist u sferi okhorony derzhavnoyi tayemnytsi ta sluzhbovoyi informatsiyi: osoblyvosti, suchasnyy stan i napryamy udoskonalennya [Administrative responsibility in the sphere of protection of state secrets

- and official information: features, current state and directions of improvement]. *Word of the National School of Judges of Ukraine*. No. 2(7). pp. 82–91. [in Ukrainian].
32. Sambor M. A. (2014). Osoblyvosti orhanizatsiyi provadzhennya za faktamy vchynnennya administratyvnykh pravoporushen z metoyu vyklyuchennya podiy, shcho tyahnut vidpovidno do zakonu kryminalnu vidpovidalnist [Peculiarities of organizing proceedings on the facts of committing administrative offenses in order to exclude events that entail criminal liability according to the law]. *Scientific notes of Institute of Legislation of Verkhovna Rada of Ukraine*. No. 1. pp. 59–65. [in Ukrainian].
33. Seletskyi S. I. (2012). Kryminalne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna [Criminal Law of Ukraine. Special part]. Kyiv: Center for Educational Literature. 330 p. [in Ukrainian].
34. Stashys V. V., Tatsiy V. Iy. (eds.) (2010). Kryminalne pravo Ukrayiny. Osoblyva chastyna [Criminal Law of Ukraine. Special part]: textbook. 4th ed. Kh.: Law. 608 p. [in Ukrainian].
35. Fialka M. I. (2010). Kryminalno-pravova okhorona dokumentoobihu [Criminal and legal protection of document circulation]: abstract. dissertation ... candidate of legal sciences: spec. 12.00.08 / Classic Private University, Zaporizhzhia. 20 p. [in Ukrainian].
36. Khavroniuk M. I. (2004). Dovidnyk z Osoblyvoyi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Handbook of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Istyna. 504 p. [in Ukrainian].
37. Kharchenko I. E. (2024). Systema kryminalnykh pravoporushen, shcho poyazani z peretynanniam derzhavnoho kordonu Ukrainy nezakonnym sposobom ta/abo zi zlochnynoyu metoyu [System of criminal offenses related to crossing the state border of Ukraine illegally and/or with criminal intent]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. Vol. 3, No. 85. pp. 339–345. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.53> [in Ukrainian].
38. Cherednichenko D. K., Ananyin O. V. (2017). Sposoby pidrobky suchasnykh pasportnykh dokumentiv krayin YeS ta oznaky yikh vyyavlennya [Methods of forgery of modern passport documents of EU countries and signs of their detection]. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*. Vol. 17. pp. 221–226. [in Ukrainian].
39. Cherney V. V., Ruvin O. G., Krymchuk S. G. (eds.) (2021). Vyavlennya oznak pidrobky dokumentiv pid chas yikh perevirky pratsivnykamy Natsionalnoyi politysiy Ukrainy [Detection of signs of document forgery during their verification by employees of the National Police of Ukraine]. Kyiv. 124 p. [in Ukrainian].
40. Shamray V. O., Demsky E. F., Titov M. M. (2014). Humanizatsiya yurydychnoyi vidpovidalnosti ta yiyi mekhanizmy i naslidky [Humanization of legal responsibility and its mechanisms and consequences]. *Bulletin of Academy of Labor and Social Relations of Federation of Trade Unions of Ukraine. Series: Law and State Administration*. No. 3-4(14). pp. 61–67. [in Ukrainian].
41. Shepitko V. Yu. (ed.) (2004). Kryminalistyka [Forensic Science]: textbook. 2th ed.. Kyiv: In Yure. 728 p. [in Ukrainian].